

Estimo Montornès

HISTÒRIA, ART I NATURA DE MONTORNÈS DEL VALLÈS

Ajuntament de
Montornès del Vallès

Un hort no és un hàbitat natural, sinó un ambient artificial desenvolupat per l'home. En aquest espai la intervenció humana proporciona a les plantes unes condicions de creixement òptimes, que

les fan créixer i fructificar amb una ufanor que no aconseguirien en condicions naturals. Sense l'atenció humana, els horts desapareixen ràpidament i són

substituïts per boscos.

Què fa el pagès per ajudar les plantes dels horts?

Sobretot, els procura abundància d'aigua a través de regs freqüents. Però un excés

d'humitat pot resultar perjudicial, per això procura també que l'hort tingui un bon drenatge que elimini l'aigua sobrant.

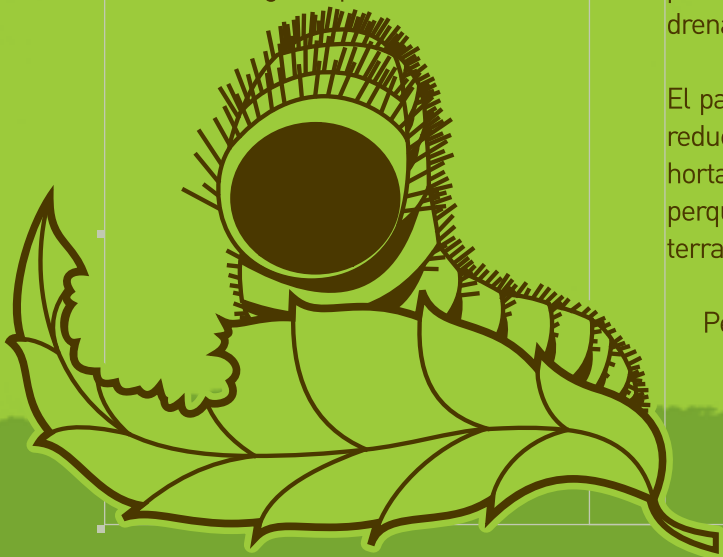
químiques. Tenen una importància especial els adobs que enriqueixen de nitrogen la terra.

El pagès treu de l'hort els arbres, ja que redueixen l'exposició al sol de les hortalisses, i arrenca les herbes silvestres perquè els disputarien els nutrients de la terra i en frenarien el creixement.

La terra dels horts s'ha d'estovar; el pagès l'aixeca amb l'arada i la repassa sovint amb la magalla per mantenir-la flonja i permeable.

Però no n'hi ha prou amb els nutrients naturals; el pagès enriqueix cada any la terra amb adobs, alguns dels quals tenen origen orgànic, com el guano i els fems, i altres són sals minerals produïdes en fàbriques

També protegeix les hortalisses dels animals que les voldrien menjar: cargols, llimacs, erugues... i, per si fos poc, s'encarrega de curar les malalties de les plantes i de prevenir les invasions de fongs.

La història dels horts

BLAT DE MORO

l'actual dels calçots, que ha multiplicat en pocs anys les hectàrees dedicades al seu cultiu al Vallès.

Altres plantes, en canvi, no han tingut el mateix èxit i el seu conreu s'ha mantingut limitat a unes poques comarques, com els espigalls, una verdura popular a la comarca del Garraf però desconeguda fora, o les safranòries, una pastanaga morada corrent a la Garrotxa.

Totes les plantes conreades procedeixen de plantes silvestres que els pagesos han millorat a través de seleccionar durant mil·lennis els exemplars més tendres, més grans, més productius, de fruits més grossos... fins a aconseguir les hortalisses actuals.

Els pagesos, però, només han tingut èxit en la domesticació d'unes poques espècies vegetals. Als turons de Montornès hi creixen unes 3000 espècies, però als horts només s'hi cultiva una cinquantena de varietats. El nombre d'espècies conreades a tot el món és d'uns pocs centenars. Això sí, de cada una d'aquestes espècies hi ha una multitud de races, que són variacions adaptades als diferents climes i sols.

El conreu de les espècies més interessants s'ha estès per tot el món: el blat de moro que es cultiva a Montornès procedeix de l'Amèrica

Central; el blat i el pèsol, de l'Orient Mitjà; la lletia, de Turquia; el tomàquet, de Mèxic; la bleda i la carxofa són originaris de les costes mediterrànies; l'albergínia, de la Índia; la patata, del Perú; la ceba, de l'Àsia central; el caqui, del Japó...

Els interessos comercials han estat els motors de la generalització dels conreus més interessants, però també les modes hi han jugat un paper, com

CARDOT SILVESTRE ▼ ▼ CARXOFA CONREADA

4 Els sistemes de reg

Els pagesos no han parat d'enginyar sistemes per subministrar aigua als horts amb més eficiència.

La manera més simple de regar era ruixant planta per planta amb cubells, un sistema molt lent i fatigós. L'aigua es podia pujar dels pous a mà o amb molins de vent com el que encara tenim a la carretera.

Els camps es regaven per inundació, dirigint l'aigua amb crestalls de terra. Una gran part d'aquesta aigua es filtrava a la terra, i les plantes només n'aprofitaven una porció minúscula, inferior a l'1%.

L'invent de l'electricitat va permetre el reg per aspersió. Els camps ja no

▲ REC PER CANALITZACIÓ

va tornar a multiplicar l'eficàcia. Consisteix en dur l'aigua al peu de cada planta amb una xarxa de maneguetes de plàstic. Controlant la freqüència del degoteig, les arrels de cada planta troben a tothora la tensió d'humitat que els permet un creixement òptim.

Aquests últims anys es va estenent un sistema encara superior: el del conreu hidropònic. Les hortalisses ja no es planten a la terra a l'aire lliure, sinó dins de coberts, on se subjecten a un pis de plàstic sobre el que circula una pel·lícula d'aigua carregada de nutrients, en circulació tancada. Així s'aconsegueix eliminar la pèrdua d'aigua per filtració i quasi tota la pèrdua per evaporació.

▲ REC PER ASPERSIÓ

Amb els àrabs, va arribar a la península Ibèrica un sistema molt millor. L'aigua dels rius es derivava per rescloses, sèquies i canals fins a distàncies considerables. Això permetia regar camps molt allunyats dels rius i, per tant, multiplicar l'extensió dels horts.

REC GOTA A GOTA ▼

s'inundaven, sinó que, amb l'impuls d'un motor elèctric, es ruixaven amb aspersors, imitant l'efecte de la pluja. D'aquesta manera, només calia una dècima part de l'aigua per regar els mateixos camps.

Un nou progrés, el del reg gota a gota,

Els horts de Montornès

Els horts més rics de Montornès s'estenen al costat del riu Mogent, a la plana d'en Vilaró. En origen eren aiguamolls infestats de paludisme. La seva transformació en conreus fèrtils va costar dos mil anys de treball als nostres avis i és la gran epopeia històrica del nostre poble.

Els romans, que van colonitzar el Vallès amb finques agrícoles treballades per esclaus, van començar les feines de transformació dels aiguamolls, consistents en aportar terra per elevar el nivell del sol i en obrir reguerots per desaiugar-lo.

PLANA DE CAN VILARÓ

A l'edat mitjana van ser el senyors de Montornès, amos feudals del poble, els que obligaven els serfs a ampliar els camps aptes per al conreu.

Acabat el feudalisme, eren els terratinents locals qui imposava, en els

tractes anuals de parceria, el deure afegit de recuperar un tros nou d'aiguamoll. La llarga epopeia es va completar als temps actuals; als anys 50 dels segle XX es van convertir en horts els últims trossos de l'aiguamoll del riu Mogent.

La riquesa del secà i la de l'hort

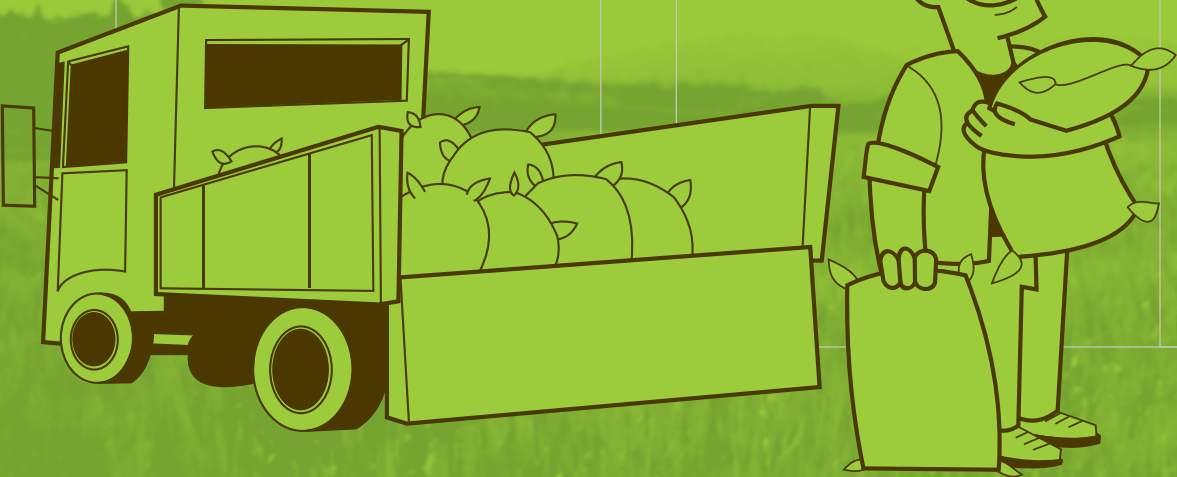
La productivitat d'un hort és molt superior a la d'un camp de secà, però té una limitació: la majoria de les hortalisses es conserven malament. Els mitjans de

transport modern permeten fer-les arribar en poques hores als mercats de les grans ciutats, però abans no

era així, i la producció de la majoria dels horts només es podia orientar al consum domèstic dels propis pagesos.

El comerç tradicional de productes agrícoles es basava antigament en productes del secà: cereals, vi, oli i fruits secs.

L'arribada del tren va canviar les coses. Els pagesos van poder fer un conreu extensiu d'hortalisses i dur-les en poques hores als mercats de les ciutats. Els seus guanys es van multiplicar.

Què aprofitem de les plantes dels horts?

No ens mengem cap hortalissa completa. De cada planta comestible només n'aprofitem una part, si bé aquesta part pot ser molt diferent:

▲ PÈSSOLS

Mengem les fulles de l'enciam, l'escarola, l'endívia, la col, la bleda...
Mengem les arrels de la pastanaga, el rave, el nap, la xirivia...
Mengem els tubercles de la patata, el moniato...
Mengem els bulbs de la ceba, l'all, el porro...
Mengem les flors de la coliflor, el bròquil, la carxofa...
Mengem les llavors del pèsol, la fava, la mongeta, el cigró, la lletia, el blat de moro...
Mengem la beina de les llavors de mongeta verda, del pèsol tirabec i, de vegades, de la fava.
Mengem les fruites del tomàquet, l'albergínia, el pebrot, el meló, la síndria, el carbassó, la carbassa, el cogombre...

▲ FAVES

◀ ENCIAM

Algunes hortalisses les mengen quan estan ben madures, com l'enciam i el pebrot; d'altres, quan encara estan immadures, com la coliflor, la ceba tendra i l'albergínia; i d'altres podem consumir-les de les dues formes, com la mongeta seca o verda, com el tomàquet verd d'amanir o el madur per sucar el pa.

CEBES ▶

▲ ALLS

▲ PASTANAGUES

▲ CARXOFA

El fruiterar

Alguns horts no es destinen al conreu d'hortalisses sinó al d'arbres fruiters

que demanen un reg abundant. A certes comarques, hi ha grans plantacions de pereres, pomes, presseguers i tarongers.

A Montornès tenim pocs fruiterars d'hort. El nostres arbres fruiters estan més presents als terrenys de secà: cirerers, ametllers, figueres..., però hi ha hagut algun camp de presseguers i d'altres.

A les masies solia haver-hi algun exemplar de prunera, albercoquer,

noguera i caqui destinats al consum familiar.

◀ FIGUERA

CIRERER ▶

L'arribada del ferrocarril al Vallès Oriental, l'any 1855, va propiciar una gran millora del nivell de vida dels	pagesos, que va permetre doblar la població de la comarca. Hi va ajudar l'extensió del conreu de dues plantes	d'origen americà de rendiments elevats: el blat de moro i la patata.
--	---	--

El conreu del blat de moro

Tots els pobles creats de nova planta, com Badia del Vallès, o que pateixen un creixement explosiu, com Montornès del Vallès, s'han d'enfrontar a un problema capital de solució molt difícil: la creació d'un ample teixit d'activitats col·lectives al voltant del qual es consolidi la consciència de poble i es produeixi la integració dels nouvinguts.	amb una vida cultural i associativa raquítica.
Tan difícil és el problema, que molts d'aquests pobles no l'han sabut resoldre i es mantenen com simples ciutats dormitori o com viles despersionalitzades	A Montornès, cinquanta anys després de la construcció del Polígon Riera-Marsà es fa evident que hem resolt aquest problema amb nota alta. Potser és un fruit de l'escola de participació que van ser les lluites veïnals del 1978; el fet és que Montornès es distingeix pel gran nombre d'associacions i d'activitats d'èxit nascudes de la iniciativa popular, a més de les patrocinades des de les instàncies oficials.

El conreu de la patata

La patata també ha adoptat noms diferents: pataca en algunes comarques de Girona, trumfa a les de Lleida i creïlla a les de València.	És de la família de les tomaqueres, i els seus fruits són uns tomàquets diminuts, que no es poden menjar perquè contenen solanina, una substància tòxica. Les races tradicionals (la Navarra, vermella; l'anglesa, llarga; la Majèstic i la Bufé, rodones) s'han substituït per	híbrids. Cal regar sovint i apujar la terra en cavallets amb una aradeta anomenada tallant. La patata es planta el febrer i es cull el juny, i ha estat un dels aliments més importants dels nostres avis, tant fregida com bullida, guisada o acompanyant una gran varietat de plats. La patata és el quart aliment mundial.
No es planta amb llavors sinó aprofitant patates grillades de l'any anterior, que es tallen en tants trossos com grills tenen. De cada "ull" en brotarà una planta, a les arrels de la qual es formaran els nous tubercles, l'única part comestible. És una planta de gran producció; se n'arriben a collir 100 tones per hectàrea.		

Les plantes paràsites

Les condicions tan especialment favorables dels horts faciliten el creixement del que anomenem “males herbes”, plantes silvestres que hi creixen espontàniament a partir de llavors transportades pel vent.

Les ORTIGUES troben als horts la humitat que necessiten.

Les ROSELLES, CORRIOLES i GRAMES són plantes nitròfiles, i els horts són rics en nitrogen subministrat pels adobs. Els ESBARZERS només creixen als llocs assolellats, i els marges dels horts ho són.

▲ ROSELLA

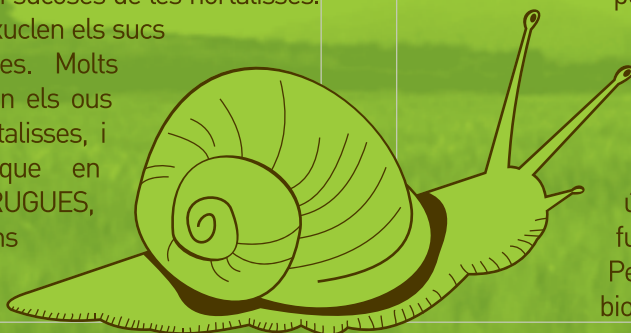
Altres plantes, en canvi, són estimulades pels pagesos com a complement de l'hort. És normal, per exemple, veure CANYARS al marge dels horts, plantats pels propis pagesos, que faran servir les canyes per enfilear les mongeteres i tomaqueres.

◀ ORTIGA

Els animals dels Horts

A la Natura no es donen grans concentracions d'una mateixa planta, però als horts sí, i això atrau la visita de paràsits.

Als CARGOLS i LLIMACS els encanten les fulles tendres i sucoses de les hortalisses. Els PUGONS xuclen els sucs de les plantes. Molts insectes deixen els ous sobre les hortalisses, i les larves que en surten, les ERUGUES, fan grans destrosses als

conreus. Els RATOLINS poden visitar els camps de cereals. Molts FONGS aprofiten la humitat dels horts per créixer sobre les plantes, amb tanta força que poden matar-les i arruïnar collites senceres.

Els pagesos han de lliurar un combat permanent contra les plagues. Abans empraven remeis tradicionals que ells mateixos preparaven; ara fan ús d'insecticides i fungicides químics. Però també hi ha horts biològics que estan

recuperant les fórmules tradicionals.

Hi ha animals que ajuden els pagesos a controlar les plagues. Les MARIETES són grans devoradores de pugs. Els ERIÇONS mengen molts cargols. Les ORENETES i les RATES PINYADES cacen al vol grans quantitats dels insectes que vénen a pondre els ous als horts. Les ÒLIBES i els MUSSOLS són caçadors implacables de ratolins.

Visita a la plana d'en Vilaró

10

-
- **1.** Partim de l'Ajuntament de Montornès. Al seu darrere, agafem pel carrer de can Parera i passem pel costat de l'ambulatori, la biblioteca i l'escola de música.
La plana que contemplem a l'esquerra era un aiguamoll que l'acció humana ha convertit en horts fèrtils. Encara avui, quan baixa una riuada prou forta, es pot inundar per complet.
- **2.** Agafem a esquerra el camí que voreja can Vilaró, la masia propietària de bona part de la plana d'horts, que tradicionalment parcel·lava per llogar-los als pagesos del poble en parceries anuals. Des de fa un temps, els horts del davant del mas es dediquen al conreu d'arbres ornamentals.
Al costat de la masia hi ha dues basses alimentades per una mina d'aigua. El seu ús ha perdut importància des que l'electricitat ha facilitat l'extracció d'aigua a pous escampats per tota la plana.
- **3.** Entre el camí que seguim i la carretera s'estén l'únic alzinar que s'ha conservat a Montornès en estat natural. També veiem una plantació de BAMBÚ, anomenat popularment canya americana. Les canyes de bambú són molt més dures i longeves que les tradicionals.
- **4.** Ens acostem a ca l'Ametller, la segona gran finca de la plana. En alguns horts veiem canonades metàl·liques preparades per al reg per aspersió.
Abans d'arribar a la masia, girem a l'esquerra per un camí que travessa els horts.
- **5.** Els conreus que hi trobem varien segons l'època de l'any: mongetes, tomàquets, enciams, faves, blat de moro... També s'hi planta blat perquè, tot i que sol ser un conreu de secà, ben regat ofereix una producció més alta. És freqüent veure als horts grups de MARTINETS, un ocell de ribera de color blanc, que busca erugues i cargols entre els conreus.
- **6.** En algun camp hi podem veure una estesa de tubs de plàstic, preparats per al reg gota-a-gota.
A les casetes que trobem, hi ha potents motobombes elèctriques que extreuen l'aigua de l'aquífer subterrani per regar els camps. L'aigua es troba a poca profunditat a tota la plana d'en Vilaró.
- **7.** Al costat del riu hi ha una filera doble de plàtans d'ombra. No hi han crescut espontàniament sinó que han estat plantats. També hi trobem alguns horts petits.
Amb la recuperació del riu, torna a haver-hi presència de peixos al Mogent i al Congost. S'hi han identificat ja set espècies: anguiles, mugils, bagres, barbs de muntanya, gambúsies, carpes i peixos-frare.

1

2

3

4

5

6

7

11

Pràctica de ruta

Els sistemes de reg Els sistemes de reg

Des que s'ha recuperat la netedat del riu Mogent, gràcies a les depuradores i a les campanyes de neteja, els ocells d'aiguamoll tornen a tenir-hi presència, tant al propi riu com als camps contigus. Us convidem a aprofitar la visita per observar aquests ocells que troben a l'aigua el seu hàbitat.

Els més corrents són els ÀNECS DE COLL VERD. Només els mascles, però, presenten aquesta coloració. Les femelles i els joves d'ambdós sexes tenen les plomes grises, un color que els ajuda a amagar-se entre la vegetació de ribera.

També són abundants les POLLES D'AIGUA, unes gallinetes petites, negres, amb un

escut corni vermell damunt del bec.

Molt semblants, però amb l'escut corni de color blanc, són les FOTGES. Els seus dits tenen extensions laterals planes que els permeten quasi caminar sobre l'aigua quan agafen impuls per arrencar el vol.

Els BERNATS PESCAIRES són de mida més gran. Semblen cigonyes petites, de color blanc o gris, que esperen amb paciència el moment de pescar un peix. És característica la seva silueta de vol, amb el coll plegat en forma de S sobre el llom.

Blancs també, però més petits que els bernats, són els MARTINETS, afeccionats a buscar erugues i cucs als horts de la plana.

Bernat pescaire

Altres ocells de riu més rars de veure són les BECADES, els BECADELLS, els BLAUETS, els XARLOTS, els OREBECS... Esperem que, en pocs anys, tots ells tinguin una presència visible en uns rius recuperats.

Quasi tots aquests ocells són migratoris parcials. Tant poden passar una temporada llarga als nostres rius com aturar-s'hi de pas en la seva emigració anual des dels estanys del nord d'Europa fins a les maresmes andaluses del Coto de Doñana.

Ànec coll-verd

Polla d'aigua

Fotja

